
تحلیل قرآنی روایی گام های اجتماعی تمدن ساز عصر ظهور از منظر امام خامنه ای (دام ظلّه)

معصومه کاشفی زاده^۱ (نویسنده: مسئول)

خدیدجه حسین زاده^۲

چکیده

دومین مرحله از مراحل تمدن سازی در بیانیه گام دوم از منظر آیت الله خامنه ای، نگاه خوش بینانه به آینده است. امید به آینده در دیدگاه ادیان مختلف، از توجه خاصی برخوردار است. در راستای ترسیم دیدگاه آیت الله خامنه ای به عنوان اندیشمند دینی در سه عرصه فردی، اجتماعی و بین المللی، به دنبال مقاله قبل در بُعد فردی، مقاله پیش رو؛ با روش توصیفی - تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه ای در صدد است به تحلیل قرآنی - روایی گام های اجتماعی تمدن ساز عصر ظهور از منظر ایشان بپردازد. یافته های پژوهش حاضر، حاکی از آن است مهم ترین گام های اجتماعی تمدن ساز در دو بُعد «بینشی» و «رفتاری» قابل تقسیم است. شناخت جامعه مهدوی و شناخت دشمن در بُعد بینشی؛ اتکا به نیروی

---

۱. haramm@chmail.ir دانش آموخته سطح چهار تفسیر تطبیقی و مدرس جامعه الزهرا علیها السلام

۲. پژوهشگر رشته ی تفسیر و علوم قرآنی پژوهشگاه مطالعات اسلامی زنان جامعه الزهرا علیها السلام و مدرس مؤسسه

آموزشی بنت الهدی، Hosinzadeh110@gmail.com

داخلی، عمل به هنگام و حضور مردم در صحنه، در بُعد عملی، از مهم‌ترین گام‌های اجتماعی، از منظر آیت‌الله خامنه‌ای شمرده شده است که همگی دارای مؤیدات قرآنی و روایی است.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، گام‌های تمدن‌ساز، گام‌های اجتماعی، بیانیه گام دوم انقلاب، آیت‌الله خامنه‌ای، شناخت جامعه، حضور مردم.

مقدمه

سیر در دیدگاه حضرت آیت الله خامنه ای مدظله العالی در طول زعامت بعد از حضرت امام علیه السلام از سال ۶۸ تا کنون به سمت رهبری انقلاب اسلامی این نکته را در بر دارد که ایشان به عنوان اندیشمند دینی «چکیده منظومه فکری» خود را که برگرفته از «قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام» (متن دین و قرآن کریم) است در بیانیه گام دوم مرقوم نمودند. حضرت آیت الله خامنه ای با صدور این بیانیه که دارای زوایای مختلفی است برای ادامه راه روشن انقلاب، به تبیین دستاوردهای شگرف چهار دهه گذشته پرداخته و توصیه های اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرموده اند. بیانیه گام دوم خطاب به ملت ایران و به ویژه جوانان به منزله منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی» است. این گام، «انقلاب» را «به آرمان بزرگش» که «ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی» هست، نزدیک خواهد کرد. بنابراین می توان دیدگاه ایشان در تمدن سازی عصر ظهور را از ابعاد سه گانه فردی، اجتماعی و بین المللی بررسی کرد؛ از این رو مقاله پیش رو با روش توصیفی و تحلیلی به این سوال می پردازد که گام های اجتماعی تمدن سازی عصر ظهور از منظر مقام معظم رهبری دارای چه مستندات روایی و قرآنی است؟

پیشینه

با جستجوی انجام گرفته نوشتاری با عنوان «تحلیل قرآنی-روایی گام های اجتماعی تمدن ساز عصر ظهور از دیدگاه آیت الله خامنه ای» یافت نشد اما آثاری وجود دارد که در ضمن آن به این موضوع پرداخته شده است. کتاب «منظومه فکری آیت الله العظمی خامنه ای» نام برد که آقای عبدالحسین خسروپناه به همراهی جمعی از پژوهشگران در دو جلد، به چهار رکن اساسی منظومه فکری معظم له در قالب: جهان بینی و مسائل بینشی؛ نظام منشی شامل اخلاقیات و معنویات؛ نظامات اجتماعی شامل مباحث فرهنگی، علمی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و ...؛ اهداف اجتماعی اسلام مشتمل بر آزادی،

استقلال، عدالت، پیشرفت و تمدن است؛ پرداخته‌اند. اخیراً نیز کتاب «گام تمدن ساز» اثر جمعی از نویسندگان نشر معارف، در چهار فصل، شامل: سرگذشت انقلاب، برکات بزرگ انقلاب، چالش‌ها و ظرفیت‌ها، و توصیه‌ها؛ به تبیین بیابانه گام دوم پرداخته است. مقاله «مبانی حاکم بر مهندسی تمدن نوین اسلامی - ایرانی» نوشته مصطفی زمانی، در مجله مطالعات روابط فرهنگی بین الملل، بررسی مبانی را عهده دار است. هر یک از نوشته‌های فوق از نظر محتوایی با نوشتار مقاله حاضر متفاوت است؛ چرا که در آن آثار، ادغام صبغه قرآنی-روایی، با توجه به بحث گام‌های اجتماعی تمدن‌ساز عصر ظهور مشاهده نشد؛ از این رو به نظر می‌رسد نوشتار حاضر کاری جدید باشد.

۱) مفهوم شناسی

قبل از شروع بحث، به تبیین مفهومی دو کلمه کلیدی «تمدن» و «عصر ظهور» در پرداخته می‌شود:

۱-۱) تمدن

واژه «تمدن» کلمه‌ای عربی از ریشه «م د ن» به معنای «تخلیق به اخلاق اهل شهر و انتقال از خشونت و جهل به حالت ظرافت و انس و معرفت» (ر.ک: دهخدا، ۱۳۴۳: ۱۴/ ۹۴۲) و به عبارت دیگر به معنای «شهرنشینی» است و به صورت مجازی در معنای «تربیت» و «ادب» (ر.ک: همان؛ یادداشت به خط مرحوم دهخدا) به کار رفته است. کلمه «تمدن داشتن» نیز مصدر مرکب به معنای «دارای تربیت بودن» (ر.ک: همان) است و ناظم الاطباء آن را به معنای «شهرنشین بودن و در مرحله کامل تربیت اجتماعی قرار داشتن» (ر.ک: همان) آورده است. همچنین کلمه «تمدن tamaddon» در دو حالت: ۱. به صورت مصدر به معنای «شهرنشین شدن، به اخلاق و آداب شهریان خوگرفتن»؛ ۲. به صورت اسم به معنای «همکاری افراد یک جامعه در امور اجتماعی، اقتصادی، دینی، سیاسی و...» به کار رفته است (ر.ک: معین، ۱۳۸۶: ۴۶۳).

تمدن در اصطلاح تعابیر گوناگونی دارد، در یک دسته بندی، به تعاریف «انسان محور، فرهنگ محور، جامعه محور، و تاریخ محور» تعریف شده اند (ر.ک: حسینی، ۱۳۹۳: ۲۱-۴۵). در یکی از تعابیر، عبارت «تشکل هماهنگ انسان‌ها، در حیات معقول، با روابط عادلانه، و اشتراک همه افراد و گروه های جامعه، در پیشبرد اهداف مادی و معنوی انسان‌ها، در همه ابعاد مثبت» (جعفری، ۱۳۷۹: ۷) آمده است. تعابیر دیگر تمدن چنین است؛ تمدن به همه تغییرات کمی و کیفی اطلاق می‌شود که در عرصه داد و ستد اجتماعی و حیات مشترک انسان‌ها مجال بروز یافته و ماندگار شده است. در واقع تمدن، تجلی آثار و نشانه دستاوردهای مادی و معنوی تاریخ مردم یک سرزمین در زمان و مکان معین است (شایان مهر، ۱۳۸۴: ۱۷۳). تمدن که در مفهوم نوع ویژه‌ای از توسعه مادی و معنوی به کار می‌رود ارتباط و نزدیکی با فرهنگ دارد تا آن جا که هر دو در یک معنی و مفهوم به کار برده می‌شوند. ۱- تمدن حوزه گسترده‌تری از فرهنگ را شامل می‌شود. ۲- تمدن وجود شهر یا شهرهایی را ایجاد می‌کند. ۳- در تمدن وجود مجموعه‌ای هماهنگ از دانش‌ها، صفت‌ها جهت تسلط روزافزون بر طبیعت و سازمان دهی پیشرفته حیات اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است (شایان مهر، ۱۳۹۰: ۴۶۸).

حضرت آیت الله خامنه‌ای مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت همه جانبه با مفهوم اسلامی را «ایجاد تمدن نوین اسلامی» می‌دانند که خود دارای دو بخش «ابزاری» (ارزش‌هایی مانند علم، اختراع) و بخش «متنی» (سبک زندگی) است و به عبارتی، بخش اول، بخش «سخت افزاری» و بخش دوم، بخش «نرم افزاری» تمدن به حساب می‌آیند؛ معتقدند اگر در بخش دوم پیشرفت نکنیم، پیشرفت های بخش اول نمی‌تواند ما را رستگار کند. هدف آن نیز تکامل مادی و معنوی انسان، رسیدن به حیات طیبه، تحقق عبودیت و قرب الهی است (ر.ک: بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۲۳ / ۰۷ / ۱۳۹۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21252>) ایشان هدف از جامعه تمدنی را با «حیات طیبه» قرین دانسته، در مورد حیات طیبه فرمودند: حیات طیبه یعنی

زندگی در رویه مادی و نیازهای جسمانی و همچنین در لایه نیازهای معنوی (علمی، عملی، و روحی) پاسخگو باشد (امام خامنه ای، بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان استان کرمان، ۱۹ / ۰۲ / ۱۳۸۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3290>)؛ بنابراین «تمدن» در دیدگاه ایشان همه جانبه بوده، دارای دو بخش ابزاری و اصلی، به هدف تکامل مادی و معنوی انسان، رسیدن به حیات طیبه، تحقق عبودیت و قرب الهی است.

۲-۱) عصر ظهور

کلمه «عصر» در کتب لغت در چند معنا به کار رفته؛ «زمان، روزگار، دوره» و «فشردن» برخی از معانی آن است (ر.ک: معین، ۱۳۸۶: ۱۰۰۵)؛ همچنین در کتب لغت کلمه «ظهور» نیز دارای چند معناست که «آشکار شدن، نمایان شدن» یک معنای آن است (ر.ک: معین، ۱۳۸۶: ۹۸۷). در تفسیر کلمه «العصر» (عصر: ۱) حویزی در تفسیر نور الثقلین، حدیثی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که منظور، عصر خروج حضرت مهدی علیه السلام است (حویزی، ۱۴۱۵: ۵ / ۶۶۶، ح ۵). علامه طباطبایی مراد از عصر را «عصر ظهور حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم» می داند و بعد از ذکر اقوال مختلف در مورد این کلمه، به این نکته اشاره دارد که طبق بعض روایات، مراد «عصر ظهور حضرت مهدی علیه السلام» است که در آن عصر حق بر باطل به طور کامل غلبه کند (ر.ک: طباطبایی، ۱۳۹۰: ۲۰ / ۳۵۵-۳۵۶).

حضرت آیت الله خامنه ای شروع زندگی واقعی بشر را از زمان حضرت حجت علیه السلام دانسته، تصریح دارند عصر ظهور در انتهای وضع کنونی زندگی بشر است. ایشان در فروردین سال ۹۹، در سخنرانی تلویزیونی خود چند نکته مهم را در مورد حضرت حجت علیه السلام یادآور شدند از جمله اینکه تصریح کردند که «زندگی واقعی بشر از زمان حضرت ولی عصر شروع می شود» لیکن این امر در انتهای وضع کنونی زندگی بشر است و همه چنین عاقبتی را وعده داده اند. در انتظار فرج، «امید»، «تحزک» و «اقدام» وجود دارد و «انتظار فرج حضرت ولی عصر» یک مصداق از انتظار فرج است. انتظار به این معناست که انسان احساس کند «عاقبت دست یافتی» وجود دارد. ما که انتظار ظهور حضرت بقیة الله ارواحنا فداه را داریم،

در راه ایجاد جامعه مهدوی باید تلاش کنیم؛ هم خودسازی کنیم، هم به قدر توان و امکان خود، دگرسازی کنیم و بتوانیم محیط پیرامونی خود را به جامعه مهدوی نزدیک کنیم. ایشان خصوصیات جامعه مهدوی را در «قسط»، «معنویت»، «معرفت»، «برادری»، «علم» و «عزت» برشمردند (ر.ک: سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت حضرت امام زمان عجل الله تعالی فرجه ۲۱/۰۱/۱۳۹۹).

حضرت آیت الله خامنه ای برای تمدن سازی اسلامی، امید می دهند که «کانون آن در ایران اسلامی» است، می فرمایند: «ما هیچ کاری در مقابل خودمان نداریم که از اصل پیروزی انقلاب، بزرگتر و از تشکیل نظام جمهوری اسلامی، سخت تر باشد. این ملت توانست سخت ترین کارها را انجام بدهد؛ یعنی یک نظام اسلامی و یک جزیره امن و امان الهی در وسط این اقیانوس متلاطم مادّیگری، کفر و طغیان به وجود بیاورد. قدرتمندان عالم بدانند، کانون همان نیروی عظیم اسلامی که امروز در همه جای عالم، تخت استکبار و قدرت استکباری را به لرزه درآورده، در همین منطقه اسلامی و در ایران اسلامی است. این کانون اجازه نخواهد داد که آنها در این منطقه، حکمرانی و قدرت نمایی بکنند و سیاست این منطقه را به دست بگیرند. این منطقه، منطقه اسلامی و متعلق به مسلمانان است. دشمن در مقابل ملتی که ایمان راسخ و امید به آینده دارد و آماده فداکاری است و وحدت را در میان خود، مثل گوهر گرانبهایی حفظ می کند، چه کار می تواند بکند (ر.ک: بیانات در دیدار مردم قم ۱۹/۱۰/۱۳۶۹، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45317>).

در نوشتار پیش رو برای تبیین گام های اجتماعی تمدن ساز عصر ظهور پس از تبیین مفاهیم کلیدی، به مهم ترین گام های اجتماعی تمدن ساز عصر ظهور در منویات حضرت آیت الله خامنه ای پرداخته می شود. گام اول در راستای «گام بینشی» و گام دوم در جهت «عملی (رفتاری)» باید انجام گیرد که در ذیل به تفصیل، به آن پرداخته می شود.

۲) گام های بینشی

مهم ترین گام اجتماعی در راستای تمدن سازی در کلام رهبری «گام بینشی» است.

حضرت آیت الله خامنه‌ای در مورد حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه چنین می‌فرماید: همه مسلمانان حقیقت مهدی موعود را قبول داشته و خصوصیات کلی ظهور را می‌دانند (ر.ک: سخنرانی در خجسته سالروز ولادت امام زمان عجل الله تعالی فرجه ۲۲ / ۱۲ / ۱۳۶۸، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2276>) اما بین شیعیان با دیگر مسلمانان تفاوت در خصوصیات شخصی آن حضرت است (ر.ک: بیانات در دیدار مردم قم ۳۰ / ۱۱ / ۱۳۷۰، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2587>). ایشان در بیاناتی به امتیاز شیعه در بحث مهدویت پرداخته، فرمودند امتیاز در این است که شیعه این شخصیت نجات بخش بشریت را با نام و نشان و خصوصیات می‌شناسد و معتقد است او همواره برای دریافت دستور الهی، آماده است (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان در مصلاهی تهران ۳۰ / ۰۷ / ۱۳۸۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3149>) و در دیدار جمعی از بسیجیان فرمودند: ملت ایران، امروز این امتیاز بزرگ را دارد که فضای کشور، فضای امام زمان است. نه فقط شیعه در همه عالم، بلکه همه مسلمانان در انتظار مهدی موعودند؛ امتیاز شیعه این است که این موعود الهی و قطعی همه طوایف مسلمین بلکه همه ادیان الهی را با اسم و رسم و خصوصیات و تاریخ ولادت می‌شناسند (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از بسیجیان، ۱۳۷۸ / ۰۹ / ۰۳، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2983>)؛ از این رو تا جامعه دینی به این بینش نرسد در عصر غیبت نخواهد توانست تمدن سازی کند. حضرت آیت الله خامنه‌ای در بحث امید به آینده یک ملت، به جهانی بودن شعارهای ملت ایران اشاره کرده، می‌فرماید: شعارهای ما «شعار جهانی»، ناظر به بشریت و ناظر به قطع دست مستکبران به طور کامل از کشور ما و ملت ماست (ر.ک: بیانات در دیدار جمعی از مردم استان گیلان ۱۳۸۹ / ۱۰ / ۰۸، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10782>).

خدای متعال در آیاتی از کلام خود با عبارت «لِيُظْهِرَهُ (توبه: ۳۳؛ فتح: ۲۸؛ صف: ۹)؛ تا

آن را غالب [پیروز] گرداند» وعده داده که دین حق جهانی می‌شود. وعده جهانی شدن دین خدا با وجود توطئه‌ها و تلاش دشمن برای براندازی نظام توحیدی، جز با جنگ، دفاع و حضور مردم در صحنه تحقق نمی‌یابد چرا که خدای متعال فرمود: «وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ... (بقره: ۱۹۳)؛ و با آنان بجنگید تا دیگر فتنه‌ای نباشد، و طاعت، خاص خدا گردد». سنت الهی دفاع، برای آزمایش مردم است و نقش رزمندگان بیش از وسیله بودن نیست؛ کار نهایی را خدای متعال انجام می‌دهد ولی انسان نیز باید در صحنه نبرد باشد؛ زیرا بر اساس آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَ يَثْبُتْ أَقْدَامَكُمْ (محمد: ۷)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اگر خدا را یاری کنید، او [نیز] شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد» در این آیه با خطاب به مومنان می‌فرماید اگر خدا را یاری کنند خدای متعال آنها را یاری کرده، آنها را ثابت قدم می‌دارد (ر.ک: طباطبایی، ۱۳۹۰: ۲ / ۶۰ - ۶۶ / ۱۸ / ۲۲۹)؛ پس باید یاری مومنان باشد اما بدانند از آن جایی که عبد خدا تحت ولایت اوست و از خود استقلال ندارد کار نهایی با خدای متعال است و مقاومت آن‌ها در طول اراده الهی است (ر.ک: طباطبایی، ۱۳۹۰: ۶ / ۱۲). از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مؤلفه‌های «شناخت جامعه مهدوی» (ر.ک: بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم ۱۷ / ۱۰ / ۱۳۷۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2780>) «شناخت دشمن و برنامه او» (ر.ک: بیانات در دیدار مردم قم ۱۹ / ۱۰ / ۱۳۹۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35367>) از جمله مهم‌ترین گام‌های بینشی (شناختی) اجتماعی برای تمدن‌سازی عصر ظهور است که در ذیل به آن دو مؤلفه پرداخته می‌شود:

الف: شناخت جامعه مهدوی

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای طی سخنرانی تلویزیونی به مناسبت سالروز ولادت امام زمان عجل‌الله تعالی فرجه، جامعه مهدوی را جامعه‌ای با خصوصیات «قسط»، «معنویت»، «معرفت»، «اخوت»، «علم» و «عزت» معرفی کردند (امام خامنه‌ای، سخنرانی تلویزیونی به

مناسبت ولادت حضرت امام زمان عجل الله تعالی فرجه، ۲۱ / ۰۱

۱۳۹۹، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45317>، ایشان معتقدند که جامعه مد نظر اسلام جامعه‌ای است که از لحاظ «مادی» و «معنوی» باید با هم پیشرفت کند در این صورت است که آن خصوصیات استثنائی جامعه و تمدن اسلامی خود را با ترکیبی از دنیا و آخرت نشان می‌دهد (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم شاهرود ۲۰ / ۰۸ / ۱۳۸۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3367>) می‌فرمایند: «ما می‌توانیم تمدن نوین اسلامی را برپا کنیم و دنیایی بسازیم که سرشار از معنویت باشد و با کمک معنویت و هدایت معنویت راه برود؛ این کارها را می‌توانیم انجام بدهیم، که به توفیق الهی هم، می‌کنیم» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۹ / ۰۹ / ۱۳۹۲، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24721>)، ایشان در باره تأثیر شگرف عقیده به امام زمان عجل الله تعالی فرجه در باطن فرد و حرکت اجتماع، در حال و آینده، می‌فرمایند: عقیده به امام زمان به شرطی که درست فهمیده شود این تأثیر را دارد که نمی‌گذارد مردم تسلیم شوند. ملت معتقد، مؤمن، امیدوار به آینده و مرتبط با پرده نشینان غیب، هرگز تسلیم و مرعوب نمی‌شود (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم ۱۷ / ۱۰ / ۱۳۷۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2780>)، همچنین می‌فرمایند: اعتقاد به وجود مقدس مهدی موعود ارواحنا فداه امید را در دل‌ها زنده می‌کند و انسان معتقد به این اصل، ناامید نمی‌شود زیرا می‌داند پایان روشن حتمی، وجود دارد و سعی می‌کند خودش را به آن برساند (ر.ک: بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم ۲۵ / ۰۹ / ۱۳۷۶، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2865>)، البته در امید به آینده داشتن، باید به «وجود مشکلات سر راه» و «بیشتر بودن فرصت‌ها و امیدها نسبت به مشکلات» توجه داشت که با توکل بر خدا می‌توان این مشکلات را بر خود آسان کرد (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای هیئت دولت، ۱۶ / ۰۶ / ۱۳۸۸، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8019>)، ایمان و امید دو عامل

اصلی پیروزی است که همت همه دشمنان اسلام و انقلاب، در گرفتن آن از مردم است چون از آن می ترسند (ر.ک: بیانات در دیدار مردم قم ۱۹ / ۱۰ / ۱۳۶۹، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2409>). امروز عامل پیشبرد ملت در امید به آینده و ایستادگی در مقابل مشکلات است که امام بزرگوار چگونگی استقامت در مقابل باطل و امید به حق را به دنیا یاد دادند و این برای ما درس آموز است که این دو عامل امروز هم می تواند ملت ما را به پیش ببرد (ر.ک: بیانات پس از بازدید از منزل حضرت امام خمینی علیه السلام ۱۲ / ۱۲ / ۱۳۷۰، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2592>).

آیات متعددی در قرآن به حکومت اهل تقوا و صالحان روی زمین، تصریح دارد، عباراتی مانند «لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ (توبه: ۳۳؛ فتح: ۲۸؛ صف: ۹)؛ تا آن را بر همه ادیان غالب [پیروز] گرداند»، «... أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ (انبیاء: ۱۰۵)؛ زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد»، «الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ (اعراف: ۱۲۸؛ هود: ۴۹؛ قصص: ۸۳)؛ عاقبت [نیک] برای تقوایندگان است»، «الْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى (طه: ۱۳۲)؛ عاقبت [نیکو] برای [اهل] تقواست» بر این نوع حکومت اذعان دارند. آیاتی همچون آیه «وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا (نساء: ۱۲۲)؛ وعده حق خداست» و آیه «وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ (روم: ۶)؛ خدا [این را] وعده داده است، و خدا وعده اش را خلاف نمی کند» بیانگر آن است که خلف وعده الهی، ممکن نیست. طبق تصریح قرآن که می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ... (مائده: ۵۴)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید، هرکس از شما از دین خود برگردد، [زیانی به خدا نمی رسد، زیرا] به زودی خدا مردمی را می آورد که آنان را دوست می دارد و آنان نیز او را دوست می دارند. در برابر مؤمنان فروتن اند و در برابر کافران سرسخت. در راه خدا جهاد می کنند و از سرزنش هیچ سرزنشگری بیم ندارند» چنانچه قومی به وظیفه خود عمل نکند خدای متعال گروه دیگری را می آورد که پنج ویژگی ممتاز (محبوب خدا بودن؛ حب آنها نسبت به خدا؛ فروتن نسبت به مؤمنان در عین اقتدار در مقابل کافران؛

مجاهد در راه خدا؛ نه‌راسیدن از ملامت ملامت گران) را دارند.

در معارف دینی آمده که مؤمنان نباید تنها منتظر تحقق وعده خدای متعال بمانند (انتظار مذموم) بلکه در عصر غیبت وظیفه دارند برای عصر ظهور، زمینه‌سازی نمایند. پس یکی از مهم‌ترین گام‌های بینشی تمدن‌ساز عصر ظهور، شناخت خصوصیات جامعه مهدوی در اجتماع ایمانی است؛ بعد از آن، شناخت دشمن و برنامه او گام مهم دیگر در بینش اجتماعی است.

ب: شناخت دشمن و برنامه او

مسئولیت شناسی در قبال دشمن در مطالب بیانیه گام دوم، در پنج محور «مرزبندی با دشمن»، «دفاع در برابر تهاجم دشمن»، «جهاد علمی جوانان»، «اصلاح مشکل درونی» و «تسلیم نشدن در برابر دشمن»، قابل تنظیم است (ر.ک: بیانیه گام دوم انقلاب). با عنایت به پنج محور فوق، در این مجال به شناخت دشمن و برنامه او اکتفا می‌شود.

برای شناخت دشمن اگر با دقت نگاه شود، دشمن دو دسته است: دشمن بیرونی و دشمن درونی. دشمن اصلی، همان دشمنان بیرونی‌اند ولی از دشمنان درونی که شامل ناامیدی و بی‌انگیزگی است نیز نباید غفلت نمود. حضرت آیت الله خامنه‌ای به هر دو دسته توجه دارند و در یکی از بیانات خود این‌گونه فرمودند: دشمن، امروز مشخصاً آمریکا، انگلیس، زرسالاران بین‌المللی، صهیونیست‌ها و دنباله‌هایشان است؛ همه با جمهوری اسلامی، با ایران مستقل و پیش‌رونده، دشمن هستند؛ اینها دشمن‌های اصلی هستند، علاوه بر اینها دشمن دیگری وجود دارد که درون خود ما است. آن دشمن درونی، بی‌انگیزگی، ناامیدی، بی‌حالی، بی‌نشاطی، سیاست‌های غلط و بد، رفتارهای بد، اختلافات گوناگون بی‌وجه، تنبلی کردن، اقدام نکردن، تنگ‌نظری، همه اینها دشمنان ما است که شعار نیست بلکه متکی به واقعیات است (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم قم ۱۹/۱۰/۱۳۹۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35367>).

در متون دینی، برخی امور به عنوان دشمنان درونی شمرده شده و در ادعیه منقول از

ائمه علیهم السلام از این موارد به خدای متعال پناه برده شده، مانند روایتی که کلینی در بخش دعاهاى موجز برای حوایج دنیا و آخرت، از امام صادق علیه السلام چنین نقل کرده: «... اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْغَفْلَةِ وَالْقَسْوَةِ وَالْفُتْرَةِ وَالْمَسْكِنَةِ وَأَعُوذُ بِكَ يَا رَبِّ مِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ وَمِنْ صَلَاةٍ لَا تَنْفَعُ...» (کلینی، ۱۳۶۵: ۲/۵۸۶، ح ۲۴)؛ حضرت آیت الله خامنه ای به عنوان یک اندیشمند دینی در تبیین روایت فوق چنین فرمودند: آن حضرت موارد کسالت، ترسویی، بخل، غفلت، و... را به عنوان دشمنان درونی نامیده و از آنها به خدای متعال پناه می برد. ایشان در ادامه در قالب توصیه فرمودند: باید توجه داشت اگر از دشمن، چه درونی و چه بیرونی غافل شویم یا جای دوست و دشمن را عوض کنیم، ضربه خواهیم خورد (امام خامنه ای، بیانات در دیدار مردم قم ۱۹/۱۰/۱۳۹۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35367>).

همچنین مقام معظم رهبری در یکی از بیانات خود اظهار داشتند که دشمن بیرونی، چند خواسته دارد ولی در هر کدام نیز ناکام مانده است: ۱. ناامید شدن مردم ایران؛ اما ملت ایران امیدوار است؛ ۲. پشت کردن مردم به اسلام؛ اما ملت ایران با همه وجود به اسلام و قرآن متمسک است؛ ۳. ایجاد شکاف و فاصله میان ملت و مسئولین؛ اما علقه و رابطه عاطفی میان مردم و مسئولین دلسوز کشور، روزافزون است؛ ۴. پشت کردن به کار و تلاش؛ اما روحیه کار و تلاش، روز به روز در میان مردم ما بیشتر می شود (ر.ک: بیانات در دیدار مردم یاسوج ۱۷/۰۳/۱۳۷۳، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=11612>)؛ ایشان در ادامه می فرمایند: «این وضع کشور ماست و این کشور امام زمان و مورد توجه ولی عصر ارواحنا فداه است، و این نیست مگر توجهات آن بزرگوار» (همان).

حضرت آیت الله خامنه ای ترفند دشمنان بیرونی را در تضعیف و از بین بردن «ایمان، امید و روح فداکاری» دانسته و چنین تشریح می کنند: چون عامل پیروزی اسلام و ملت ایران، اجتماع مردم مؤمن و فداکار بوده است، پس دشمنان اسلام و ملت ایران سعی می کنند که این عامل را از بین ببرند. مردم را که نمی شود از بین برد؛ سعی می کنند ایمان و

روح فداکاری را در مردم ضعیف کنند و از بین ببرند. روح فداکاری و ایمان و امید مردم را به وسیله تبلیغات سوء، با دروغ‌پراکنی، نسبت‌های غلط و خباثت‌آمیز به جمهوری اسلامی، ملت ایران، مسئولان، دولت، خدمتگزاران، متدینان، با مأیوس کردن مردم و بزرگ کردن مشکلات، با ندیده گرفتن پیشرفت‌ها و موفقیت‌ها، می‌خواهند ضعیف کنند؛ دشمنان این کار را می‌کنند (ر.ک: بیانات در دیدار مردم قم ۱۹ / ۱۰ / ۱۳۶۹، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2409>).

ایشان در متن بیانیه گام دوم انقلاب، برنامه همیشگی دشمنان ملت ایران از اول انقلاب تا کنون را «مأیوس سازی ملت ایران از آینده» دانسته، می‌فرمایند: در طول این چهل سال، سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعال‌ترین برنامه‌های آن، مأیوس‌سازی مردم و حتی مسئولان و مدیران ما از آینده است. خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه‌نشان دادن واقعیتها، پنهان کردن جلوه‌های امیدبخش، بزرگ کردن عیوب کوچک و کوچک‌نشان دادن یا انکار محسنات بزرگ، برنامه همیشگی هزاران رسانه صوتی، تصویری و اینترنتی دشمنان ملت ایران است (بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>) کار دشمن، تضعیف روحیه، نشاط، تحرک و امید مردم، از اول انقلاب تا کنون بوده و اکنون وسعت پیدا کرده است (امام خامنه‌ای، بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان ۱۰ / ۱ / ۱۳۹۹، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46146>)؛ همچنین در بیانی دیگر گویند: عمده موانع بیرونی پیشرفت حرکت انقلاب، تزریق نومیدی و القای ناتوانی و مانند اینها است. اینکه «نمی‌شود، فایده ندارد، نمی‌توانید»، یعنی به‌طور دائم احساس ناامیدی و ناتوانی تزریق می‌شود. تبیین‌های دروغ، تحریف حقایق تاریخی، ایجاد موانع عملی برای حرکت به سمت آرمان‌ها؛ مثل تحریم، کارهایی است که دشمن ایجاد می‌کند؛ اینها کارهای دشمن است، حال باید هدف آنها را دید که چه چیز است.

مقام معظم رهبری هدف دشمن را در اینگونه کارها، ناامید کردن جوانها دانسته،

می فرمایند: آنها می خواهند جوانهای ما را ناامید کنند، نشاط و تحرک را از آنها بگیرند به گونه ای که جوان ها، تحرک، پیشتازی و پیشگامی خودشان را نداشته باشند. این هدف اینها است و البته در بعضی ها اثر هم می کند، در داخل هم کسانی همین حرف های آنها را تکرار می کنند (امام خامنه ای، بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان ۱۰ / ۰۵ / ۱۳۹۹، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46146>)؛ برای مقابله با هدف دشمنان باید «روحیه به آینده»، «تقویت» شود. ایشان در این زمینه، امید می دهند، می فرمایند: به فضل پروردگار، روحیه ایمان، شور، شوق، ارادت به جمهوری اسلامی و امید به آینده، عزم و تصمیم جدی بر ادامه راه انقلاب و امام، سرتاسر کشور عظیم و پهناور ما را فراگرفته است. دشمن می خواهد مردم ایران ناامید شوند؛ اما ملت ایران امیدوار است، دشمن می خواهد مردم ایران به اسلام پشت کند؛ اما ملت ایران با همه وجود به اسلام و قرآن متمسک است (ر.ک: بیانات در دیدار مردم یاسوج ۱۷ / ۰۳ / ۱۳۷۳، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=11612>).

حضرت آیت الله خامنه ای در تبیین موجبات پیشرفت می فرمایند: آنچه که مایه پیشرفت است، «رسوخ ایمان، امید و اطمینان» است؛ دشمن می خواهد این را متزلزل کند. همگان بخصوص شما خواص، مراقب باشید. وظیفه شما این است که آن را مستحکم کنید؛ بقیه کار را خود این دین با آن قدرت و این ایمان اسلامی با آن توانایی، انجام می دهد. ما دنباله جریان دین حرکت می کنیم؛ نه این که ما بخواهیم این جریان را راه ببریم (بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۰ / ۰۴ / ۱۳۷۸، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2958>).

در آیات قرآنی تصریح شده که بدخواهان دین، همیشه در فکر خاموش کردن نور خدا برآمدند غافل از آن که به اراده الهی هر روز بر جلوه حق افزوده می شود (ر.ک: توبه: ۳۲؛ صف: ۸) با این وجود نباید از دشمن انتظار خیر داشت؛ دشمن از هیچ گونه تضعیف رهبر، مکتب، امت فروگذار نکرده ولی پیروان حق همیشه در تاریخ پیروز بوده اند (قرآنی،

اردیبهشت ۹۸: ۹). در زمینه غلبه پیروان حق، آیات متعددی در قرآن آمده از جمله عبارت «كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ... (مجادله: ۲۱)؛ خدا مقرر کرده است که: حتما من و پیامبرانم غالب خواهیم شد» و «إِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ (صافات: ۱۷۳)؛ سپاه ما بی شک پیروز خواهند گردید». در این مجال به جریان کشتی سازی حضرت نوح در خشکی اشاره می شود. آیات قرآن کار تبلیغی حضرت نوح را در چند مرحله بیان کرده است. در آیات ۳۷-۴۰ سوره هود، خدای متعال به آن حضرت فرمان می دهد که در منظر او کشتی بسازد و چون ساخت کشتی روی زمین خشک بود برخی افراد به جای این که متنبه شوند، هر گاه از کنار او رد می شدند او را مسخره می کردند تا این که فرمان الهی رسید و هر کس که خارج کشتی بود غرق شد.

با دقت در این گونه آیات به این نکته پی برده می شود که برای تمدن سازی عصر ظهور لازم است بینش اجتماعی را «طبق خواسته الهی» تنظیم کرد نه طبق آن چه دشمن برای مؤمنان طراحی کرده اند؛ این امر یک گام اساسی به شمار می رود. در بحث گام های اجتماعی علاوه بر ایجاد بینش اجتماعی مد نظر دین، کارهای عملی نیز لازم است که انجام گیرد که زمینه سازی آن به عهده حاکمان و مسئولین است و مردم نیز به تبعیت از آنان، حضور در صحنه را در اولویت قرار می دهند. البته همگان تحت ولایت ولی امر مسلمین کار می کنند، ولی امر نیز با اِعمال ولایت، اجتماع را راهنمایی می نماید؛ هر چه ولایت پذیری مردم بالاتر رود ثمرات بیشتری را به دنبال دارد و موجبات تمدن سازی عصر ظهور، بیشتر فراهم خواهد شد.

۳- گام های عملی (رفتاری)

بعد از گام بینشی، یکی از گام های تمدن ساز عصر ظهور، رفتار اجتماعی است که با تدبیر حاکمان و مسئولین در پرتو اهتمام همگانی می توان به آن دست یافت. مقام عظمای ولایت در بحثی بر غلبه رویش ها نسبت ریزش ها، تأکید دارند و مسئله رویش های نوبه نو در نظام جمهوری اسلامی را یکی از اساسی ترین و مهم ترین مسائل می دانند. ایشان در بیانیه

گام دوم نیز به صراحت آورده اند که رویش های انقلاب بسی فراتر از ریزش ها است و دست و دل های امین و خدمتگزار، به مراتب بیشتر از مفسدان، خائنان و کیسه دوختگان است. دنیا در بسیاری از عرصه ها به جوان ایرانی، پایداری ایرانی و ابتکارهای ایرانی، با چشم تکریم و احترام می نگرد. قدر خود را بدانید و با قوت خداداد، به سوی آینده خیز بردارید و حماسه بیافرینید (بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>) بعد از بیان مقدمه، در این مجال سه گام «اتکا به نیروی داخلی»، «عمل به هنگام» و «حضور مردم در صحنه» از جمله مهم ترین گام های رفتاری آمادگی اجتماعی برای تمدن سازی عصر ظهور از منظر حضرت آیت الله خامنه ای محسوب می شود که در ذیل بدان پرداخته می شود:

الف: اتکا به نیروی داخلی

یکی از تأکیدات حضرت آیت الله خامنه ای تکیه اصلی به نیروهای خودی و روی پای خود بودن است، چنین گویند: جمهوری اسلامی ایران، آنچه را که امروز دارد، با همت فرزندان خود به دست آورده است. ما گردنمان زیر بار منت هیچ کس در دنیا خم نیست. ما با عزت از تجهیزات مدرن جهانی استفاده کرده ایم و باز هم با عزت استفاده خواهیم کرد؛ در عین حال، بیشترین امید، اعتماد و تکیه ما به نیروهای ذاتی و درونی ایران اسلامی و نیروهای خودی است، امروز ما روی پای خودمان هستیم (ر.ک: بیانات در بازدید از پایگاه هوایی شهید بابایی اصفهان ۱۸ / ۰۷ / ۱۳۷۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2639>). ایشان رمز پیشرفت نظامی ایران را در اتکا به توان داخلی می دانند. روزی که ناوشکن جماران با حضور فرمانده کل قوا بر کرانه خلیج فارس، رسماً به ناوگان نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران پیوست، حضرت آیت الله خامنه ای در دیدار با دست اندرکاران ساخت آن، اقدام کارکنان و دانشمندان ایرانی را نتیجه امید، اعتماد و توکل دانستند و فرمودند: اساس کار این است که نیروی انسانی ما، خود و توانایی های خود را بشناسد و قدر بداند (امام خامنه ای، سالروز افتتاح ناوشکن جماران ۳۰ / ۱۱ / ۱۳۸۸،

https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8906) همچنین از ادبیات انقلابی امام خمینی رحمه الله علیه «تکیه بر روی ساخت درونی ملت» نام برده؛ احیای روح عزت را، نه با تفاخر، غرور و به خود بستن، بلکه با استحکام ساخت درونی می‌دانند (امام خامنه ای، بیانات در مراسم بیست و سومین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه الله)، ۱۳۹۱/۰۳/۱۴، https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=19996). ایشان در باره عوامل پیشرفت ملت چنین فرمودند: وقتی ملتی سررشته کار در دست خودش بود و توانست آینده خودش را رقم بزند و تعیین کند؛ وقتی گوشش به دهان امریکا و شرق و غرب نبود و باور کرد که می‌تواند زندگی خود را به کمک الهی درست کند، دیگر عقب ماندگی نخواهد داشت، آن ملت پیش خواهد رفت (رک: بیانات در دیدار مردم قم ۱۳۷۲ /۱۰ /۱۹، https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=31877).

در آموزه‌های قرآن نیز بحث از ایستادگی روی پای خود آمده، به عنوان نمونه، فراز اول آیه «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ (فتح: ۲۹)؛ محمد پیامبر خداست، و کسانی که با اویند بر کافران سختگیر و با یکدیگر مهربانند. آنان را می‌بینی که در رکوع و سجده‌اند و فضل و خشنودی خدا را طلب می‌کنند. علامت آنان بر اثر سجده در چهره‌هایشان پیدا است». چهار مؤلفه جامعه اسلامی را ترسیم می‌کند: ۱. همراهی با رسول ﷺ؛ ۲. قوی و شدید در مقابل بیگانگان، مهربان در ارتباط با خودی‌ها؛ ۳. عبودیت افراد جامعه؛ ۴. تلاش با امید به فضل خدا؛ تصریح دارد؛ در فراز دوم به ایستادگی روی پای خود و خودکفایی همه جانبه پرداخته، می‌فرماید: «ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَ مَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ...» این است وصف آنان در تورات، و وصفشان در انجیل همچون کشته‌ای است که جوانه‌های فرعی خود را از بن ریشه برآورده و آنها را تقویت کرده است تا جایی که آنها استوار شده و بر ساقه‌های خود ایستاده‌اند، [به گونه‌ای] که برزگران را به وجد می‌آورد» (همان).

قسمت اول این آیه، همراهی عبادی و همگانی سیاسی و نظامی یاران و همراهان رسول اکرم ﷺ را بیان کرده، می‌فرماید: همراهان رسول خدا ﷺ افزون بر عبادت (رکوع، سجود، شب زنده داری) نسبت به یکدیگر، رحیم و مهربان و در برابر بیگانگان، شدید و با صلابت‌اند؛ ذیل آیه نیز هماهنگی و همراهی اقتصادی آنان را بیان کرده، آنان را به زرعی تشبیه می‌کند که جوانه، ریشه، ساقه، شاخه و محصولش را خود برآورده، در همه شئون، خودکفاست (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۱/ ۵۳۹-۵۴۰)، یکی از ثمرات اتکا به نیروی داخلی، خودکفایی همه جانبه است. به عنوان نمونه در نماز عبارت «بحول الله و قوته اقوم و اقعد» می‌آموزد باید با تکیه بر قیام و قعود خود، در سایه حول و قوه الهی کار کرد (ر.ک: قرائتی، اردیبهشت ۹۸: ۸). در روایات نیز به مسأله قطع امید از غیر خدا تصریح شده، در روایتی از امام صادق علیه السلام نقل است که فرمودند: «... أَلْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ عَزُّ لِّلْمُؤْمِنِ فِي دِينِهِ...» (کلینی، ۱۳۶۵: ۲/ ۱۴۸-۱۴۹، ح ۴)؛ قطع امید کردن از آنچه مردم دارند، مایه عزت دینی مؤمن است؛ از جمله نتایج قطع امید کردن از آنچه مردم دارند این است که این کار مایه عزت دینی مؤمن و به تبع آن عزت دینی جامعه ایمانی خواهد شد. پس حاکمیت جامعه منتظر می‌کوشد با اتکا به نیروی داخلی، در تمدن سازی عصر ظهور قدمی بردارد؛ این یک وظیفه دینی او به حساب می‌یابد و لازم است که به موقع خود (نه با تأخیر) این وظیفه را انجام دهد.

ب: عمل بهنگام

دومین گام عملی از دید حضرت آیت الله خامنه ای «عمل بهنگام» است. ایشان در مورد عمل به وظیفه و به موقع خود، فرمودند: اگر بخواهیم کار را در وقت انجام بدهیم، بایستی فریضه را بشناسیم، بدانیم چه کاری باید انجام داد؛ تا آن را در وقت خود انجام بدهیم. این انقلاب یک حرکت عظیمی بود برای اینکه دو ذلت بزرگ «وابستگی» و «عقب ماندگی» را به برکت اسلام و با راهنمایی و رهبری اسلام، از این ملت بزداید؛ وقتی که یک حرکتی برای این مقصود به وجود آمده و موفق هم شده، پیشرفت هم کرده، آن کسانی که عقب ماندگی و

وابستگی به نفع آنها بود، در مقابل این حرکت انقلاب و نظام می‌ایستند؛ این طبیعی است. او با شما دشمنی می‌کند؛ تا وقتی که امید داشته باشد که بتواند بر شما غلبه پیدا کند، به شما ضربه می‌زند. شرط از بین رفتن دشمنی این است که او ناامید بشود یا اصلاح بشود؛ البته اصلاح شدن ابرقدرت‌ها بعید است؛ پس این دشمنی، هست. آن درسی که ما باید بگیریم که بهنگام عمل بکنیم، آن مبنی بر این است که دشمن را بشناسیم، سمت و سوی کار دشمن را بدانیم، آن قدر بصیرت پیدا کنیم که هر حرکتی که دشمن انجام می‌دهد، بفهمیم که هدفش چیست (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم قم ۱۹ / ۱۰ / ۱۳۹۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35367>) ایشان در دیدار اعضای بسیج دانشجویی دانشگاه‌ها آورده‌اند: راز ایستادگی و امید به آینده این است که هر جا و در هر زمانی نیاز هست، آن جا حاضر باشیم. هیچ نقطه کوری در چشم‌انداز مقابل ما وجود ندارد (امام خامنه‌ای، بیانات ۳۱ / ۰۲ / ۱۳۸۶، [https://farsi.khamenei.ir/speech-](https://farsi.khamenei.ir/speech-(content?id=3385)

قرآن کریم در آیاتی مانند آیه «وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (نجم: ۳۹)؛ و این‌که برای انسان جز آنچه تلاش کرده است چیزی نیست» و آیه «كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ (مدثر: ۳۸)؛ هر کسی در گرو چیزی است که به دست آورده است» تصریح دارد که سرنوشت انسان، در گرو تلاش اوست و آنچه خارج از قدرت انسان است به دست تقدیر الهی رقم می‌خورد، پس فرد مؤمن و جامعه ایمانی طبق وظیفه خود عمل می‌کند و نتیجه را به خدای متعال واگذار می‌نماید. در عبارت «إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ (توبه: ۵۲)؛ یکی از دو خوبی (پیروزی یا شهادت)» مقصود از «حُسینین»، «حسنه و سیئه» است با این توضیح که از نظر دینی حسنه و سیئه، هر دو حسنه‌اند، زیرا حسنه بودن حسنه برای این است که پیروزی و غنیمت در دنیا و اجر عظیم در آخرت است و حسنه بودن سیئه، برای این است که شکست خوردن و کشته شدن و هر رنج و محنت دیگری که به انسان برسد مورد رضای خدا و باعث اجری ابدی و سرمدی است، پس هر دو حسنه‌اند (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۹ / ۳۰۷).

بیشتر مفسران ذیل آیه چنین آورده‌اند: مؤمنان در هر حال، چه دشمن را بکشند یا کشته شوند، پیروزی نهایی از آن آنان است؛ با این عبارت، مفهوم شکست و ناکامی را به کلی از روح آنها زدوده است (ر.ک: طبری، ۱۴۱۲: ۱۰ / ۱۰۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲: ۵ / ۵۸؛ مکارم و همکاران، ۱۳۷۱: ۷ / ۴۴۴). عباراتی از آیات دیگر نیز سرعت عمل و بهنگام بودن آن را می‌رساند مانند عبارت «فَأَسْرِبْ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ (هود: ۸۱)؛ پس، پاسی از شب گذشته خانواده‌ات را کوچ بده» و عبارت «... أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ (نمل: ۴۰)؛ من آن را پیش از آن که چشم برهم زنی نزد تو می‌آورم [و چنین کرد]» که توضیح آن به مجال دیگری موکول می‌شود. بنابراین اتکا به نیروی داخلی و عمل بهنگام، دو مؤلفه از گام‌های عملی حاکمان و مسئولان در تمدن‌سازی عصر ظهور شمره شد البته وقتی با حضور مردم در صحنه توأم شود ثمرات بهتری را به دنبال خواهد داشت.

ج: حضور مردم در صحنه

یکی از نشانه‌های عمل بهنگام، «حضور مردم در صحنه» است که خود، از نشانه‌های امید اجتماعی به حساب می‌آید. حضرت آیت الله خامنه‌ای به این امر اِشعار داشته، در موارد مختلف متذکر آن شده‌اند از جمله در پیام نوروزی سال ۷۴ چنین آورده‌اند: ملت با حضور عظیم خود یک منش عظیم انقلابی و اسلامی را در معرض دید همه مردم جهان قرار داد. حضور میلیونی مردم در حوادث گوناگون، چهار مفهوم را به همه نشان داد: ۱. موضع‌گیری سیاسی ملت؛ ۲. عواطف سرشار و وفای فراوان مردم به اسلام، انقلاب، رهبر عظیم‌الشان، دلسوزان و خدمتگزاران این ملت؛ ۳. نشاط روحی ملت؛ ۴. امید اجتماعی، این که این ملت یک ملت امیدوار و خوش‌بین به آینده است. این حضور پر عظمت شما در صحنه‌هایی که حضورتان لازم و ضروری است، نمایشگر «قدرت و تصرف الهی» است (پیام نوروزی ۰۱ / ۰۱ / ۱۳۷۴، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2743>).

اهمیت این حضور در صحنه، در معارف قرآن، مشهود است؛ نمونه آن رعایت دستورات دینی است که موجب زنده نگه داشتن ارزش‌ها است؛ به عنوان مثال نماز

جماعت ارزش مردمی بودن، همراهی به امام جماعت (جلو و عقب نیفتادن)، عقب نماندن از جامعه، دوری از تفرقه و گرایش‌های نژادی، اقلیمی، سیاسی، و به طور کلی حضور مردم در صحنه را به همراه دارد (ر.ک: قرائتی، ۱۳۸۸: ۷/ ۱۵۲) نمونه دیگر، امر به معروف است که نشانه عشق به مکتب، مردم، و نشانه فطرت بیدار، نظارت عمومی و حضور در صحنه است (ر.ک: قرائتی، ۱۳۸۸: ۷/ ۲۶۴) آنچه نشانه مؤمن حتی در رژیم کفر شمرده می‌شود تلاش و حضور در صحنه است، نه انزوا و گوشه‌گیری؛ این مطلب از عبارت «... یَكْتُمُ اِيْمَانَهُ ... يَا قَوْمِ (غافر: ۲۸-۲۹)؛ مردی مؤمن از خاندان فرعون که ایمان خود را کتمان می‌کرد ... گفت: ... ای قوم من ...» استفاده می‌شود (ر.ک: قرائتی، ۱۳۸۸: ۸/ ۲۴۵)؛ همچنین عبارت «... يَسْئَلُونَ عَنْ اَنْبِيَائِكُمْ (احزاب: ۲۰)؛ آرزو می‌کنند که کاش خود بادیه‌نشینانی در میان اعراب بودند و از اخبارتان می‌پرسیدند» به این مطلب گوشزد دارد که افراد سست ایمان به جای حضور در صحنه جامعه، به خواندن روزنامه‌ها و شنیدن اخبار رادیوها سرگرمند (ر.ک: قرائتی، ۱۳۸۸: ۷/ ۳۴۴). با این توضیحات به دست آمد که در یک نگاه کلی به دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای سه گام «اتکا به نیروی داخلی؛ عمل بهنگام و حضور مردم در صحنه» از مهم‌ترین گام‌های تمدن‌ساز عصر ظهور شمرده می‌شود.

نتیجه

حضرت آیت الله خامنه‌ای، خط کلی نظام اسلامی را «رسیدن به تمدن اسلامی» دانسته و تحقق تمدن اسلامی به طور کامل را در دوران ظهور حضرت حجت علیه السلام می‌داند. ایشان در بیانیه گام دوم که به منزله منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» است این گام را زمینه ساز «ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی» دانستند. تمدن‌سازی عصر ظهور نیازمند برداشتن سه گام فردی، اجتماعی و بین‌المللی است. در گام اجتماعی دو مؤلفه شناخت جامعه مهدوی و شناخت دشمن در بُعد بینشی؛ و سه عنصر اتکا به نیروی داخلی، عمل بهنگام و حضور مردم در صحنه، در بُعد عملی، از مهم‌ترین گام‌های اجتماعی، از منظر آیت الله خامنه‌ای

شمرده شده است که همگی دارای مؤیدات قرآنی و روایی است.

پیشنهادها

۱. تحلیل قرآنی - روایی گام های بین المللی تمدن ساز عصر ظهور از منظر آیت الله خامنه ای
۲. تحلیل قرآنی ارائه راهکارهای عملی تمدن ساز عصر ظهور در دولت عدالت (در بُعد اجتماعی)
۳. تحلیل قرآنی ارائه راهکارهای عملی تمدن ساز عصر ظهور در دولت عدالت (در بُعد بین المللی)

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۳۸۵ ش، قم، چ: ۱، بوستان کتاب (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).
۲. جعفری، محمدتقی، ۱۳۷۹ ش، تمدن ها، مبانی و ارتباطات، تنظیم: محمدرضا جوادی، بی جا، چ: ۱، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۳. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۹۱ ش، تسنیم، تفسیر قرآن کریم، تحقیق: علی اسلامی، قم، ج: ۱، چ: ۱، مرکز نشر اسراء.
۴. حسینی، حسین، روش تحلیل مؤلفه های مفهومی تمدن، حکمت معاصر، سال پنجم، ش: ۲، تابستان ۱۳۹۳.
۵. حویزی، عبدعلی بن جمعه، ۱۴۱۵ ق، تفسیر نور الثقلین، مصحح: رسولی، هاشم، قم، ج: ۵، چ: ۴، اسماعیلیان.
۶. خامنه ای، سید علی، ۱۳۹۷ ش، بیانیه گام دوم انقلاب.
۷. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۴۳ ش، لغت نامه دهخدا، زیر نظر: محمد معین، تهران، ج: ۱۴، بی نا.
۸. شایان مهر، علیرضا، ۱۳۸۴ ش، دایرة المعارف تطبیقی علوم اجتماعی، تهران، ج: ۴، چ: ۱، کیهان.
۹. _____، ۱۳۹۰ ش، دایرة المعارف تطبیقی علوم اجتماعی، تهران، ج: ۷، چ: ۱، کیهان.
۱۰. طباطبایی، محمدحسین، ۱۳۹۰ ق، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، ج: ۶، ۹، ۱۵، ۲۰، چ: ۲، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
۱۱. طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۷۲ ش، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، مصحح: یزدی طباطبایی، فضل الله و رسولی، هاشم، تهران، ج: ۵، چ: ۳، ناصر خسرو.
۱۲. طبری، محمد بن جریر، ۱۴۱۲ ق، جامع البیان فی تفسیر القرآن (تفسیر الطبری)، بیروت، ج: ۱۰، چ: ۱، دار المعرفة.
۱۳. قرائتی، محسن، (اردیبهشت ۹۸)، «مبانی قرآنی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی مقام معظم رهبری».
۱۴. _____، ۱۳۸۸ ش، تفسیر نور، تهران، ج: ۷، ۸، چ: ۱، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن.

۱۵. کلینی، ۱۳۶۵ش، *الکافی*، تهران، ج: ۲، چ: ۴، دارالکتب الاسلامیه.

۱۶. معین، محمد، ۱۳۸۶ش، *فرهنگ معین*، تهران، چ: ۲، زرین.

۱۷. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، ۱۳۷۱ش، *تفسیر نمونه*، تهران، ج: ۷، چ: ۱۰، دارالکتب الاسلامیه.

پایگاه اطلاع رسانی

۱۸. پایگاه اطلاع رسانی حفظ و نشر حضرت آیت الله خامنه ای، <https://farsi.khamenei.ir/index>، تاریخ داندود: ۹۹/۰۷/۱۰.